

EGY ETNIKAI KISEBBSÉG HELYZETE ÉS KIHÍVÁSAI EGY LOKÁLIS KÖZÖSSÉGBEN

THE CHALLENGES AND SITUATION OF AN ETHNIC MINORITY
WITHIN A LOCAL COMMUNITY

POLOŽAJ ETNIČKE MANJINE I IZAZOVI
U LOKALNOJ ZAJEDNICI

KORMÁNYOS KATONA GYÖNGYI

magyar nyelv és irodalom szakos tanár, kulturális mediátor

Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, intézményvezető

kormanyosgyongyi23@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÓ • Emlékezetünket nagymértékben meghatározza az, ahogy a jelenben a Kárpát-medencében élő népekre tekintünk. Torontáltorda (rövidebb nevén: Torda), az egykor neves dohánytermesztő falu a történelmi Magyarország területén helyezkedett el, napjainkban szórványban található, magyar többségű kistelepülés a vajdasági Bánságban, Szerbiában. Az 1920-as éveket követő határváltozás, a két világháború, a délszláv háború eseményei és a migrációs folyamatok alakították és tizedelték a határon túlra került magyarság életét. A népességfogyás, a fiatalok elvándorlása, valamint a nehéz életfeltételek ellenére a közép-bánsági település további érdeklődésre tarthat számot társadalomnéprajzi kutatás szempontjából. A vidéki szórványtelepülések mikroközösségében a helyi közösségek szerveződésére, értékteremtő erejére, az anyanyelvű kultúra megtartására, a nemzeti, lokális identitástudat formálására egyrészt a művelődésen, másrészt a valláson keresztül nyílik lehetőség. Olykor az emlékezeti rítusok, lokális hagyományok, nemzeti ünnepek találkoznak, keresztezik, kiegészítik egymást a művelődés és a vallás útvonalaán, hogy rámutassanak a közösség valóság helyzetére, kulturális értékeire, a közösségi élet és az etnikus kultúra kapcsolatrendszerére. Torda jelenét a társadalomváltozás tükrében és a kulturális térképezés folyamatában érintjük, bemutatva a művelődési egyesület napjainkban betöltött közösségi szerepét. Az itt felvázolt alapelvek egy kezdeti kutatás projektmodelljének lehetőségeként kerülnek bemutatásra, célszerű a projektmodell bővítése a kutatás eredményeivel összhangban.

KULCSSZAVAK • migráció, népesség, hagyományörzés,
kulturális térkép, lokális ünnep, lokális
identitás, kultúrnemzet

BEVEZETŐ

Vajdaság területén napjainkban több mint húsz etnikai csoportot és harmincnál is több vallási közösséget jegyeznek; az államalkotó szerb nemzet a legnépesebb, őket a magyar etnikai közösség követi lélekszámban. Vajdaság multietnikus, multikulturális térség, gazdag kulturális hagyománnyal rendelkezik. A régiót három folyó három tájegységre, Bácskára, Bánságra és Szerémségre tagolja. Bácska és Bánság északi körzetében él jelentősebb magyar etnikai csoport. A vajdasági Bánságot a Tisza, a Duna és Románia határolja, földrajzi és kulturális egység a vajdasági Bácska és a történelmi Erdély között. Különböző nemzetiségek: nagyobb számban szerbek, magyarok és románok, kisebb számban németek, romák, szlovákok, ukránok, horvátok, csehek, bánsági bolgárok lakják.

A folyamatos társadalmi változások és nehézségek ellenére a Vajdaságban élő magyar közösség – mint etnikai csoport – kulturális autonómiával rendelkezik, határai jól meghatározhatók és tagjai mérhetők.

EGY ETNIKAI KISEBBSÉG VALÓSÁGHELYZETE ÉS KIHÍVÁSAI

A 21. században a Szerbiában élő vajdasági magyar közösség számára anyanyelvének, kulturális és etnikai identitásának megőrzése jelentheti az egyik legnagyobb kihívást a népességfogyás ellenére. Gyémánt Richárd szerint a magyarság népességszökkenésének okai között számos tényezőt lehetne felsorolni az 1991 és 2002 közötti időszakban: a rendkívül alacsony születésszámot, a folyamatos asszimilációt, a tömeges elvándorlást a Délvidék területéről, a jelentős elöregedést, az öngyilkosságokat, a válásokat stb. (GYÉMÁNT 110).

Mindezeket a tényeket figyelembe véve, a hagyományok éltetése és átörökítése, a népi kultúra iránti érdeklődés szinten tartása, az anyanyelvű kultúra és oktatás ápolása, a közösségépítés lokális szintén számos művelődési és oktatási intézmény, művelődési egyesület, civil szervezet önként vállalt feladata (KORMÁNYOS KATONA 2021: 93). A Vajdaságban alapított magyar egyesületeknek, társadalmi szervezeteknek a szerepe különösen a délszláv háború időszakában, az 1990-es évektől és a rendszerváltást követően a 2000-es években értékelődött fel. A napjainkban működő, magyar kultúrával és hagyományokkal foglalkozó művelődési egyesületek zöme az identitás erősítése és megtartása céljából az 1990-es években jött létre a nacionalizmus árnyékában, a délszláv háború ideje alatt; többségük ma is életképes és hagyománnyal bíró nonprofit szervezet. A nagyobb városokban található a közművelődési intézmények, a kisebb falvakban, településeken, ahol nincs hivatásos intézmény vagy annak fenntartására nincs mód, az egyesületeken

keresztül képviselik a kultúrát a magyar közösségekben, ezért feladatuk és szerepük kiemelten fontos.

Az egyesületekben a közösségi kultúra meghatározó. Minden közösségnek megvannak a saját hagyományai, értékei és normái, igen sok szervezett és mélyen gyökerező tudást biztosítanak, amely az idők során fellépő különféle társadalmi-politikai, társadalmi-gazdasági és társadalmi-kulturális tulajdonságok számtalan interakciójából épülnek fel. Ez a tudás az adott közösség tulajdonává válik, és fontos szerepet játszik a tagok identitásstruktúrájának alakításában (WASEEM 1).

Gyáni Gábor utal rá, hogy a hagyomány annyiban tér el az újtó, modern törekvésektől, hogy a benne élőket gyakrabban jellemzi „az öröklött formák újrahasznosítása. Ez pedig könnyen keltheti azt a látszatot, hogy mindvégig a múltból átörökölt világ burkán belül marad, miközben persze maga is sorozatos változásokon megy át” (GYÁNI 31).

A trianoni döntést (1920) követő évtizedekben és a két világháború közötti időszakban a vajdasági Bánságban is megkezdődött a polgárosodás folyamata, a falusi, paraszti társadalom is változások elé nézett. Vajdaság területén a Bácskában korábban, a 19. század végén, a Bánságban később, a 20. század elején kezdődött el a polgárosodás. A történelmi Magyarország, így a Vajdaság területén 1840-ben, Szabadkán megalakult a Nemzeti Kaszinó, és további egyesületek létesültek. A Szabadkai Népkör Művelődési Központ az egyik legrégebbi és legidősebb, napjainkban is működő kulturális szervezet, 1871 októberében alakult szabadelvű olvasókörként. Trianon után az utódállamokban elsőként jóváhagyott közművelődési intézmény a Bánságban, Nagybecskerekben 1921-ben létesült Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület (NÉMETH-VÁRADY). A kisebbségi léthelyzetbe került magyarságnak újra kellett fogalmaznia társadalmi, gazdasági és kulturális szerepét. A polgárosodás előbb átszervezte a családok, egyének makrokörnyezetét, majd napjainkban a modernizáció megváltoztatta a lokális, családi mikrokörnyezetet is (POZSONY 212).

A vajdasági magyar nemzeti közösséget kultúrnemzetként is értelmezhetjük, a közösség meglétét, jövőjét a kulturális identitás is jelentősen alakíthatja, formálhatja. Kövér szerint a kultúrnemzet fogalma a nyelvkultúra egysege, és ezt tekinti a nemzet keretének (KÖVÉR 90).

Keményfi a kultúrnemzetről szóló értelmezésében leírja, hogy egy etnikai csoport stabil és független a folyamatosan változó társadalmi helyzetek ellenére is, határai körülírhatók valamilyen kulturális szempontrendszer alapján, sőt tagjai mérhetők, megszámálhatók térben is (KEMÉNYFI 205). A kulturális identitás egy közösséghez tartozás vonatkozásában épül fel, az adott közösség kultúrájának hagyomány- és szokásrendszere valójában az identitás tartalmi összetevőjének szokásrendszere (ÚJVÁRI).

A fenti gondolatmenetet követve elmondható, hogy a vajdasági magyarság kulturális szempontból egy más országban élő nemzet kulturális jegyeivel, mítoszaival, jelképeivel azonosul, miközben a saját térségében kialakított, a magyar nemzeti kultúrához kötődő örökségeket, hagyományrendszereket is igyekszik megőrizni.

A vajdasági magyarok erős regionális és lokális identitással rendelkeznek, ezt az elmúlt 10–15 év kutatásai (GÁBRITY MOLNÁR – MIRNICS; GÁBRITY MOLNÁR 2008, 2009; BADIS) is igazolják. „Vajdasági magyarként” határozzák meg magukat, nyelvük, múltjuk, hagyományuk, önszerveződésük által kötődnek a térséghez, a bennük élő múlt és a jelenben tapasztalt gazdasági-társadalmi esély kulturális identitásuk alkotó része (GÁBRITY MOLNÁR 2009: 127).

A KUTATÁS CÉLJA

A kutatás helyszíne, Torontáltorda (a továbbiakban rövidebb, mai hivatalos nevén: Torda) a történelmi Magyarország területén helyezkedett el a 20. század elejéig, napjainkban többségében magyar nemzetiségűek által lakott kistelepülés Szerbiában, a vajdasági Közép-Bánságban. 1920-ban, a trianoni békediktátum megkötése után a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz, a későbbi Jugoszláviához csatolták.

A kutatás célja bemutatni, hogy Tordán az 1920-as határváltozás, a két világháború és az 1990-es évek délszláv történelmi események (1) hogyan alakították egy kistelepülés életét a jelenkorban, (2) a társadalomnéprajz felől közelítve egy etnikai csoport milyen új kihívásokkal szembesül a művelődési egyesületek, civil szervezetek közösségi szerepét, tevékenységét tekintve, (3) egy kultúrnm nemzet tagjaként melyek azok a kulturális jegyek, jelképek, szimbólumok, amelyek a nemzeti kultúrához, annak hagyományához kötik az említett településen élő etnikai csoportot.

Torda az etnikai diverzitás jegyében s egy megkezdett kutatás eddigi eredményei alapján kerül bemutatásra, megjelenítve a kistelepülés életét a társadalomváltozás tükrében és a közösségi térben. A településtörténet rövid összefoglalásánál érintjük azokat a történelmi-politikai eseményeket, amelyek a kistelepülésen élő magyar közösség identitásának megőrzését is befolyásolták az elmúlt évtizedekben. A tanulmányban kitérünk Szíjártó Zsolt berlini magyar közösségben végzett antropológiai kutatási módszertanára, a megfigyelés és a közösség tevékenységén alapuló kulturális térképezés folyamatára, melynek alapján egy projektmodell keretében láttatjuk a kulturális térképezés fogalmi kereteit, a közösséghez kapcsolódó digitalizációt, archiválást, a társadalomban megjelenő részvételt és mobilitást.

A FORRÁSANYAG FELKUTATÁSA

A település múltjának összefoglaló áttekintéséhez elsősorban levéltári forrásokra, a *Historia Domus* egyháztörténeti kézikönyvre és a születési-elhalálozási anyakönyvi feljegyzésekre támaszkodtam, s további útmutatást nyújtottak Dobai József tordai lakos helytörténettel foglalkozó kiadványai. A jelenkor történéseit már a helyi újság és a *Magyar Szó* napilap bejegyzései, valamint a vajdasági székhelyű Prosperitati Alapítvány adatbázisa alapján foglaltam össze. Áttekintettem a települési értéktárban Torda vonatkozásában javasolt és elfogadott helyi értékek leírását is.

A másodlagos forrást az adatközlők elbeszélései jelentették. Mélyinterjút készítettem a helyi közösség tanácsának elnökével, a művelődési egyesület művészeti vezetőjével és a helyi plébánossal. Továbbá a közösségi eseményeken a megfigyelés módszerét alkalmazva gyűjtöttem új információkat.

A KUTATÁS HELYSZÍNE AZ ETNIKAI DIVERZITÁS JEGYÉBEN

Torda újratelepítésének első dátumát 1776-tól jegyzik, ekkor a kincstár szegedi és Szeged környéki dohánytermesztéssel foglalkozó családokat költöztetett a bánsági vidékre. A település az említett dátumot követően szerepel a térképeken is, bár a Borovszky Samu szerkesztésében készült *Magyarország vármegyéi és városai* című monográfia *Torontál vármegye* című kötetének *Torontál vármegye 1700-ban* című térképén (REISZIG–BOGOLYUB–HARASZTHY 433) megtalálható Torda is, annak ellenére, hogy a település csak pusztaként létezett.

A kistelepülés életét az 1920-as éveket követően a határváltozás, a két világháború, majd a délszláv háború történelmi eseményei és a migráció jelentősen alakította és formálta. 1960-ig a település a törökbecsei járásban önálló községként létezett, majd egy közigazgatási átszervezés során a begaszentgyörgyi községhez került. Torda a 21. században a legújabb közigazgatási besorolás szerint Begaszentgyörgy (szerb nevén Žitište) községben, Begaszentgyörgy várostól 14,5 kilométerre északra, Nagybecskerekétől 39 kilométerre található.

Egyházmegyei besorolását tekintve a település az első világháború végéig a Csanádi Egyházmegyéhez tartozott, ezt követően 1923 és 1987 között a nagybecskereki székhelyű Bánati Apostoli Kormányzóság irányítása alatt állt. A település a jelenkorban a nagybecskereki püspökség központi esperesi kerületéhez tartozik. A településtől keleti irányban a román határ húzódik.

A tordai lakosság fejlődésének két periódusáról közöl adatokat Németh Ferenc művelődéstörténész, demográfus. Az ő adataira hivatkozva: az első

időszak a 19. század elejétől 1948-ig tartott, ezt az időszakot főleg a népesség számának növekedése jellemezte; a második periódus a folyamatos fogyás és elnéptelenedés jegyében a kivándorlás és az alacsony születési szám miatt 1948-tól napjainkig tart (NÉMETH 216). A betelepülést követően 1880-ban 3643 főt számláltak a faluban, a jelenkorban 1000 fő alatt lehet a lakosok lélekszáma, sokan életvitelszerűen külföldön tartózkodnak, dolgoznak, de bejelentett lakóhelyük még Tordához köti őket. A Szerb Köztársaság Statisztikai Hivatalának legutóbbi felmérése (2023) és nemzetiségi megoszlása szerint a magyar nemzetiségű lakosok mellett szerb, horvát, montenegrói, jugoszláv és roma lakosok is élnek a faluban.

A települést egyéb (többségében szerb nemzetiségű) etnikumú város, illetve falu veszi körbe, Torda ennek ellenére megőrizte a délszláv háború után is magyar többségét.

A Bánságban napjainkban Tordán kívül számos kistelepülés előregedett, megkezdődött a szórványosodás folyamata, a fiatalok elvándorolnak a jobb megélhetés reményében nagyvárosokba vagy külföldre, alacsony a születésszám, és magas az elhalálozás. A magyar többségű kistelepülések, falvak is komoly küzdelmet folytatnak, hogy megtarthassák intézményes rendszerüket, mindenekelőtt négy- és nyolcosztályos tagozataikat, valamint művelődési egyesületeiket, civil szervezeteiket. Különösen az 1990-es évek időszaka, a délszláv háború közel egy évtizede nehezítette meg a kistelepülésen élők életét.

TORDA A KÖZÖSSÉGI TÉRBEN ÉS A TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK TÜKRÉBEN

Fentebb elhangzott, hogy a Vajdaságban élő magyar etnikai csoportra kultúr-nemzetként tekintünk, ennek a kultúr-nemzetnek a társadalmi változásokkal összefüggésben módosult, alakult mindennapi élete, változott társadalomhoz való viszonya, miközben újrafogalmazták saját helyzetükre vonatkozó kulturális elképzeléseiket is.

Szijártó Zsolt 2016 második felében a berlini magyar közösségben végzett kísérleti jelleggel antropológiai kutatást, újfajta szemlélettel próbált közeledni egy külföldön élő kisebb közösséghez. Kutatásának középpontjába a tudományos megismerés újabb technológiai és módszertani megfigyelései kerültek, többek között a közösség tevékenységén alapuló kulturális térképezés, a community-led cultural mapping initiatives (SZÍJÁRTÓ 199). A szerző néhány külföldi kutató (Derrida és Ernst; Insole és Piccini; Roberts és Cohen) eredményeit veszi számba. Város és migráció, tágabb összefüggésben hely és mobilitás, hely és közösség kapcsolatát, a berlini magyarok kulturális örökségének láthatóvá tételét tárgyalja elméleti szinten.

Két nagyobb kérdéskört érint részletesebben: „a digitalizációval, illetőleg a részvételi forradalommal előállt új helyzetre” (SZÍJÁRTÓ 206) milyen módon lehet válaszolni. A projekt „az etnikai csoport(ok) mindennapi életének és a város történetének közös pontjait vizsgálja” (uo.), ennek keretében feltárja a múlt örökségét, archiválja azt, és az összegyűjtött ismereteket elérhetővé, láthatóvá teszi, amely a jelen, de különösen a jövő alakíthatósága miatt lehet fontos. A kulturális térképezés megfelelő keretet kínálhat egy etnikai csoport „viszonyrendszerének, örökségének bemutatásához is” (uo.), továbbá arra keresi a választ, hogy egy csoport térbeli mozgása milyen „mobilitási folyamatokba illeszkedik bele” (uo.). A projekt részeként a részvétel hangsúlyosan van jelen a kutatási szakaszban, hogy minél többen hozzáférhessenek az örökségképzés bázisának kialakításához. A digitális technológia megteremtheti az archívumok létrehozásának feltételrendszerét, melynek az a célja, hogy minél több marginalizált csoport kapcsolódjon be a kulturális örökségképzés archiválásának folyamatába. Olyan etnikai csoportok közösségéről van szó, „amelyek a többségi városi térben nem igazán láthatóak, ráadásul generációsan is meglehetősen tagoltak, jelentős értékrendszer- és életvitelbeli szakadékok húzódnak az egyes csoportosulások között. Ugyanakkor fontos tulajdonságuk, hogy valamennyi csoport létrehoz – hol a város reális terében, hol az internet digitális terében, hol mindkettőben – olyan helyszíneket, amelyek alapvető szerepet töltenek be identitásuk létrehozásában és megjelenítésében, és amelyek: a mindennapok megszervezését segítő kulturális gyakorlatok kiindulópontjait jelentik, lehetőségeket teremtenek a szociális háló kialakításához, sőt felületet kínálnak arra is, hogy saját magukról, önnön etnicitásukról létrehozott elképzeléseket fogalmazzanak meg és tegyenek láthatóvá” (SZÍJÁRTÓ 203).

Szíjártó Zsolt berlini közösségében végzett kutatásának módszertanát és a tanulmányában említett projektmodellt egy gyakorlat során kísérleti jelleggel próbáltam átmodellezni az általam vizsgált kisebb közösség, etnikai csoport élethelyzetére kulturális antropológiai és néprajzi megközelítésből. Kerestem a hasonlóságokat és párhuzamokat. Abból indultam ki, hogy a kisebbségi lélethelyzetbe került és általam megfigyelt etnikai csoport életvitelszerűen a mindennapjaiban találkozik az államalkotó és egyéb etnikai csoportokkal, de élethelyzetükből kifolyólag kevésbé látható módon jelennek meg tágabb környezetükben, a községben, a régióban a többségi nemzethez képest. Az értékrendszer- és életvitelbeli szakadék a csoportosulások között adódhat az államnyelv (adott esetben a szerb nyelv) kevésbé alapos ismerete, az iskolázottság (iskolai, szakmai képesítés) és az eltérő nemzeti kultúra miatt. Tordát nyelvszigetként tartják számon, a kistelepülésen csak magyar nyelven szervezik meg az oktatást, a szerb nyelvet környezetnyelvként tanulják a

diákok az iskolában heti két-három órában, s az általános iskola 8. osztályát befejezve gyakrabban tömbben (Észak-Bácskában) levő középiskolákban, anyanyelven folytatják tanulmányaikat. Azok a diákok, akik a szerb nyelvű oktatást választják – mert Nagybecskerek nagyobb városként elérhető távolságra található a falutól –, idővel elsajátítják az államnyelvet. Adatközlőim szerint kezdetben nehéz az átállás, és kétszeresen kell készülnie a magyar nemzetiségű gyerekeknek a szerb tagozaton, de általában jól boldogulnak és teljesítenek a magyar fiatalok. Csata Zsombor szociológus Romániában, a magyar közösség körében végzett kutatásában utal rá, hogy ha a szereplők megtanulják egymás nyelvét, vagy legalább az egyik csoport tagjai elsajátítják a másik csoport nyelvét, a komparatív hátrányok megszüntethetők. A multietnikus társadalmak ezáltal nemcsak hogy életképessé válnak, a diverzitás valójában értékes erőforrást is jelenthet a társadalom számára, mert jelentős interkulturális kapcsolatok alakulhatnak ki (CSATA 34).

A Tordán élő közösség napjainkban mind az internet digitális, mind pedig a település terében létrehoz olyan helyszíneket, amelyek identitásuk megjelenítésében szerepet játszhatnak, s nemzeti ünnepeik, szimbólumaik, kulturális örökségeik, néphagyományuk által megteremtik saját archívumuk feltételrendszerét és etnicitásukról megfogalmazott elképzeléseiket. Társadalmi szinten a részvétel azáltal jelenik meg, hogy a cselekvő egyén egy cselekvő közösség részévé válik különböző civil szervezetekben, művelődési egyesületekben. „Az egyén és a közösség együtt kell hogy megélje a kollektivitást, hogy cselekvő közösséggé váljon, és része legyen egy társadalmi felelősségvállalásnak” (KORMÁNYOS KATONA 2020: 79).

A projektmodellbe a hely és mobilitás kérdésköre is behelyezhető, az etnikai csoport térbeli mozgása mind a múltban, mind a jelenben pedig jól nyomon követhető, mivel a kistelepülésről folyamatos az elvándorlás; a mobilitás célja főleg a továbbtanulás és a munkahelyteremtés.

Mindezek ismeretében elmondható, hogy a projektmodell folyamatában a következő tudományos ismeretek állnak: a technológia által a digitalizáció és a hozzá szorosan kapcsolódó, időbeliséget megjelenítő archiválás; valamint az etnikai csoport társadalomban megjeleníthető részvétele és a hozzá kapcsolódó mobilitási folyamat. A projektmodell mind a négy fogalomkörének részletes bemutatására jelen keretek között nincs lehetőség, ezért tanulmányom további részében elméleti szinten néhány példával kiegészítve szeretném felvázolni, hogyan lehetne megjeleníteni egy kisközösség, egy szórványosodás folyamatát megkezdő etnikai csoport társadalmi változásait, új kihívásait a kulturális térképezés folyamatában – egyelőre a közösségben végzett megfigyelés módszerére és az elsődleges forrásokra támaszkodva.

KULTURÁLIS TÉRKÉPEZÉS A TELEPÜLÉSEN

A kulturális térképezés folyamatában rávilágíthatunk az egyén és a közösség kapcsolatrendszerére, kommunikációs hidakat létesíthetünk az egyén és a társadalom szereplői között, azaz a Magyar Nemzeti Tanács, a helyi közösség,¹ a lokális társadalom és a civil szervezet között. A több települést magába foglaló közigazgatási szervet önkormányzat felügyeli, irányítja.

Etnográfiai eszközként említi a szakirodalom ezt a gyakorlatot, amely által egy lokális közösség személyes percepciói is megismerhetők (SZÍJÁRTÓ 200). Segítségével le tudjuk írni egy adott közösség vagy csoport kulturális erőforrásait, hálózatait, kapcsolatait és használati mintázatait (uo. idézi Stewartot).

Ebben a folyamatban rávilágíthatunk egy vidéki lokális közösségben a hagyomány és a modernizáció közötti különbségre is. Például milyen gazdasági, társadalmi változásra került sor az elmúlt harminc évben, a helyi népi hagyományok átértékelése, a hely és a közösség kapcsolata, a kulturális örökség és annak viszonyrendszere milyen formában nyilvánul meg. A társadalomnéprajz és a szociális antropológia módszerei lehetnek alkalmasak arra, hogy segítségével a néprajzkutatók a kisközösségek, valamint az egyén szintjén feltárásokat végezzenek, s az így megmutatkozó mikroszintű társadalmi változások elemzése és értelmezése alapján érthetőbben írják le a makroszintű folyamatokat is (BALOGH-BORSOS). A néprajz hozzájárul a nemzeti kulturális örökség meghatározásához, s ily módon a nemzeti identitás és a helytálló nemzeti önértékelés kialakításához (uo.).

DIGITALIZÁCIÓ ÉS ARCHIVÁLÁS

Egy etnikai csoport önreprezentációjában, identitásának formálásában a digitális technológia és az időbeliség mentén kialakított archiválás, valamint a kulturális örökségképzés játszhat szerepet. A nagyvárosoktól eltérően egészen más lehetőségei vannak egy kistelepülésen élő közösségnek, amelynek a modern kor kihívásaira, az elmúlt évtizedekben végbement fejlődésre is választ kell adnia, másrészt a tradíciókhoz kötődő rítusokat is szeretné megőrizni.

A település vezetői a globalizáció kihívásaira válaszolva, menedzsmenttel segítik a falu önreprezentációját: közvetítési rítussal a Facebookon, a helyi közösség honlapján, a médiában, a helyi újságon keresztül. Egy-egy művelődési esemény plakátját már digitális formában készítve teszik közzé a helyi közös-

¹ Szerbiában és így a Vajdaságban is a kisebb lélekszámú településeken *helyi közösségnek* (szerbül: mesna zajednica) nevezik a települést irányító közigazgatási szervet.

ség és a művelődési egyesület Facebook oldalán, az idősebb korosztály számára a papíralapú plakátokból három-négy darabot nyomtatnak, s ezeket a falu központjában elhelyezett hirdetőtáblára helyezik. Az életminőség javítása érdekében közutakat aszfaltoznak, a lakosság számának csökkenése ellenére igyekeznek megtartani a gyógyszertárat, az orvosi rendelőt és a postát, hogy ne zárjon be. A természeti forrásokat, például az ásványi elemekben gazdag tordai gyógyvizet palackozott terméként évekig árusították, termékeik által saját magukat igyekeznek láthatóvá tenni a közösségi piacon. Innovációt, településfejlesztést pályázatok útján valósítanak meg a kistelepülés vezetői, főleg a tartományi jellegű és a Magyar Nemzeti Tanács által kiírt pályázati fejlesztések érintik az oktatási intézményben, a civil szférában és a művelődési egyesület székházában tevékenykedőket.

Az archiválási tevékenység nemcsak a múlt rögzítése miatt fontos, hanem mert a településről rendelkezésre álló ismeretek bővüléséhez vezethet. A digitális technológiától várható, hogy általa megteremtsék az archívumok létrehozásának feltételeit (SZÍJÁRTÓ 200). A települési értéktár megalakítása, a nemzeti értékek szellemi, tárgyi, épített örökségének megőrzése a kulturális örökség és a közösségi archívum fontos eleme. A kollektív emlékezet által olyan helyszínek létrehozása, megteremtése a cél, amely az etnikumok identitásának megőrzését, erősítését szolgálja. A településtől 34 kilométerre elhelyezkedő aracsi pusztatemplom (az 1200-as évekből) és az aracsi kő (az 1100-as évekből) a vajdasági magyarság önazonosságának és önmeghatározásának egyik legfontosabb szimbolikus, épített öröksége, a nemzeti újjászületés példája, a történelmi Magyarország művészettörténeti hagyatéka. Összeköt múltat és jelent, s évszázadokon keresztül hirdeti a magyarok jelenlétét és keresztény hitét a délvidéki, bánsági térségben. 1998-ban alakult egy műemlékvédő társaság Tordán azzal a céllal, hogy minden évben emlékünnepeket rendezzenek a pusztatemplomnál, hogy felhívják a figyelmet az épített örökség jelentőségére. A jelenkorban a Torontáltorda Alapítvány, a Magyar Nemzeti Tanács és a Vajdasági Magyar Szövetség közösen szervezik a megemlékezést a vajdasági magyarság legfontosabb szakrális emlékhelyén az aracsi pusztatemplom emléknapi alkalmából.

Az archiválás történhet a művelődési egyesület, az emlékház és a tájház révén, vagy akár vallási térben is. A délszláv háború időszakában (1991–1999) a megmaradást, a nyelvi kötődést a magyar nemzethez, a magyar kultúrához tartozást a szakrális örökség emlékezete is reprezentálta, általa erősödött a vajdasági magyar közösség identitástudata. Nem véletlen, hogy az egyik legnehezebb időszakban a helyi római katolikus egyházközség msgr. Bú András tisztelendő úr vezetésével 1992-ben elkészítette – a Nepomuki Szent János-templom 150 éves évfordulójára készülve – a templom felújítási tervét.

A templom és az ehhez tartozó temetőkápolna felújítása 1998-ban fejeződött be. Villamosították a harangozást és a toronyórát, a haranglábat golyóscsapágyra cserélték fel, megújult a harangozóhelyiség padlózata, lépcsőfeljárata, a sekrestye és az esőcsatorna. A templom korszerű villanyvilágítást kapott, körülötte betonút és parkolóhely épült, a temetőkápolna előtt pedig újabb Jézus szíve szobrot állítottak fel (DOBAI 72–73).

A temetőben elhelyezett stációkat is tatarozták ebben az időszakban. A felújítások a vallási identitás erősítését és az anyanyelv megtartását szolgálják, kialakított jövőképe van a közösségnek.

2022-ben adták át a település tájházát, amely a letűnt korok emlékét, az 1900-as éveket idézi, és közösségi épületként is funkcionál. A tájházban bemutatott tárgyakat a szabadkai és a nagybecskereki műemlékvédő intézetek szakemberei is véleményezték. Közgyűjteményét a település lakosai adományozták.

„Mindannak ellenére, hogy a szórványban lévő magyarság hátrányban volt, itt a lehetőség arra, hogy ebből a hátrányból előnyt faragjunk. Hiszen egy kisebbségben lévő magyarságnak lehetősége van arra, hogy egyik indítója legyen a falusi turizmusnak, és mindenféleképpen ezeknek a tájházaknak ebben nagy szerepe lesz” (KECSKÉS) – nyilatkozta az Észak- és Közép-bánsági Szórványközpont vezetője.

A település helyi közösségének vezetője elmondta: „A szórványban is nagy szükség van arra, hogy megőrizzük mindazt, ami érték. A településünkön nagyon sok helyi érték van, és ez jó alkalom arra, hogy ezeket bemutassuk, de nemcsak a helybelieknek, hanem az elszármazottaknak is, valamint azoknak, akik vidékről Tordára látogatnak” (KÓNYA-KOVÁCS).

A hagyományok újraértelmezése is az archiválás feladata. Például a kukoricafesztiválon a hagyományos kézi kukoricatörés versenye a régi hagyományok felelevenítését szolgálja, miközben befogadja a modern kor elvárásainak eleget tevő turisztikai elemeket is.

Az archiválás jelentősége és kiemelt célja a kulturális örökség és a kulturális szolgáltatások védelme, fejlesztése és népszerűsítése.

RÉSZVÉTEL ÉS MOBILITÁS

A kulturális térképezés folyamatában a részvétel megmutatkozhat a társadalmi-gazdasági változásoknál, a közösségi-kulturális kapcsolatok megjelenítésénél, a kulturális színtereknél, a közösség megszerveződés formáinál, az interkulturális és szociális háló kialakításánál. Az itt felsorolt lehetőségek közül most a közösségi-kulturális kapcsolatok formáit, vagyis a művelődési tevékenységet érintjük, és röviden kitérünk a mobilitásra is.

KÖZÖSSÉGI-KULTURÁLIS KAPCSOLATOK, SZÍNTEREK

A szellemi, kulturális élet és színtér változáson esett át az 1990-es évektől: az addig is termékeny helyi művelődési életben már nemcsak a közösségépítés volt elsődleges, hanem a nemzeti kultúra és a nemzeti identitás megtartása is. A tordai magyarok összetartása, a magyar kultúra őrzése, az egyesületi kultúra hagyományának éltetése, a faluban maradt fiatalok szerepvállalása és tevékenysége a művelődési egyesületben, a közösségi életben a foglalkozás ellenére napjainkban még mindig példamutató. A hagyományalkotás és -örzés folyamatában kiemelkedő szerepet tölt be a településen működő önszerveződő művelődési egyesület, de számos más civil szervezet is. A kulturális hidat a művelődési egyesület, a civil szervezetek és a kulturális fogyasztók között szerbiai vonatkozásban a Magyar Nemzeti Tanács, a Tartományi Művelődési, Tömegtájékoztatási és Vallási Községi Titkárság és a helyi közösség biztosítja a pályázatok útján megítélt támogatási kerettel. A kreatív identitásmarkerek a település sajátosságának kiemelésére szolgálnak. Kreatív markerek lehetnek a nem kézzelfogható és nem anyagi javak is; például a kultúrában tartományi szemleként számontartott Durindó és Gyöngyösbokréta elnevezésű népzenei fesztivál, a magyar kultúra napja, továbbá a lokális, hagyományörző ünnepek: a kukoricafesztivál, a Tordai Művelődési Napok, a Tordaiak Kárpát-medencei Találkozója.

A 2022-ben 75. évfordulóját ünneplő Petőfi Sándor Művelődési Egyesület mellett nonprofit szervezetként számos civil szervezet működik a helybeli közösség szolgálatában. A helyi általános iskola legtöbb tanulója tagja a helyi művelődési egyesület valamelyik szakcsoportjának: a népdalkörnek, a tánccsoportnak vagy a népi hangszeres csoportnak. A pedagógusok aktívan kiveszik a részüket a helyi művelődési élet alakításában. A Petőfi Sándor Művelődési Egyesület egy útkereszteződésnél kialakított köztér jellegzetes térszervező objektuma a település központjában. Számos közösségi eseménynek ad otthont a próbákön kívül: bálóknek, gyűléseknek, szakcsoportoknak, kézműveseknek. A 2000-es években ismét lehetőség nyílt szabadon, intézményi, egyesületi keretek között megemlékezni a nemzeti ünnepekről a magyar himnusz eléneklésével; Tordán a március 15-ei és augusztus 20-ai nemzeti ünnepnek alakult ki hagyománya. Az egyesület előtti köztéren két emlékmű található: az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc tiszteletére 2010-ben felállított kopjafa és a bronzból készült Szent István-mellszobor, amely – a helyiek elmondása szerint – felavatása idején, 2014-ben az első Szent István-szobor volt a Bánságban. A nemzeti múlt fontos része az emlékeztetudatnak, a népben gyökerező kultuszt az egyházi szentek tisztelete által közvetítik a jelennek. A templomnak, mint szakrális közösségi térnek, külön jelentősége

van, „a vallási ünnepekkel kapcsolatban nőtt a tolerancia” (VEREBÉLYI 98), megemlékeznek az államalapító Szent Istvánról és az újkenyér ünnepéről a vallási térben is, valamint élő hagyománya van az úrnapi sátorállításnak és körmenetnek (VAJDASÁGI MAGYAR ÉRTÉKTÁR). A 2000-es években több szimbolikus emlékhelyet: keresztet, szakrális kisémléket állítottak vagy újíttattak fel a településen, általuk vált fontossá az emlékezet tárgyainak, a történelmi múltnak a narrációja és üzenete. „Ma már minden, ami emlékezetben akar maradni, és minden, ami valamit emlékezetben tart, valamilyen módon az örökség részét képezi. Az örökségtermelés egyik motorja a múlttal való foglalkozás megélénkülése: a helyi közösség, miközben megalkotja a múltat, annak maradványaiban magára ismer” (VAJDA 34–35).

A jelentősebb művelődési eseményeken a kistelepülés egy közösségként lélegzik és vesz részt szervezőként, fellépőként. A lokális kultúra alakításában és életben tartásában jelentős szerepet vállalnak a helyi értelmiségiek. Egy lokális társadalomban az emberi kapcsolatháló alulról építkezve működik, és megjeleníti egy (etnikai) csoport mindennapi életének legfontosabb kulturális eseményeit, színtereit, közelmúltbeli történelmének sorsfordító pillanatait.

MOBILITÁS

Torda osztozott a többi vajdasági, bánsági falu sorsában. Ennek a kisebb lélekszámú településnek a mindennapjait is az elvándorlás és a munkalehetőség hiánya határozta és határozza meg napjainkban is. A 19. és 20. század fordulóján főleg Amerika volt a kedvelt úti cél a tordaiak körében, a második világháború után, az 1950-es években ismét nagyobb kivándorlási hullám vette kezdetét, és a szocializmus felgyorsította az 1960-as évek időszakában. Az 1950–60-as években a hazai gyáripár volt jelentős hatással a munkaerő mozgására, Nyugat-Európa (Ausztria, Németország) is a kedvelt úti célok között szerepelt, de költöztek családok Magyarországra és Ausztráliába is (VAMADIA: Települések). Az 1970-es évektől kezdve rohamosan csökkent a falu lakosságának lélekszáma, az 1991-től 2000-ig terjedő időszak pedig újabb megpróbáltatás elé állította a lélekszámban egyre fogyatkozó kis közösséget. A délszláv háború szele Tordát is elérte, így sok egyedülálló fiatal és család hagyta el a falut, s költözött a jobb megélhetés és biztonság reményében külföldre: Magyarországra, Ausztriába, Németországba, Angliába. A belső és külső migráció a mai napig tart, és folyamatos. A 2000-es évektől már a megélhetés, a jövedelemszerzés és a továbbtanulás céljából költöznek el a helyiek a településről.

ÖSSZEGZÉS

Néhány évvel ezelőtt Szíjártó Zsolt a berlini magyar közösségben végzett antropológiai kutatást, és újabb technológiai szemlélettel és módszertani megfigyeléssel mért fel egy külföldön élő, 6000 lelket számláló, kisebb közösséget. Kutatásában a közösség tevékenységén alapuló kulturális térképezésnek, digitális platformon megjeleníthető, kulturális örökséget összegyűjtő archívumnak szentelt nagyobb figyelmet. A vizsgált közösség térbeli, társadalmi struktúrái is megjelenhetnek a platformon, ezáltal alakítható egy város, egy közösség jövőképe. Az említett módszertant egy megkezdett kutatás keretében kísérleti jelleggel, elsősorban az írott forrásokra és a megfigyelés módszerére alapozva igyekeztem átmodellezni egy Vajdaságban, Közép-Bánságban, multikulturális környezetben élő, magára kultúrnemzetként tekintő, kistelepülési etnikai csoportra, és vázoltam fel tanulmányomban mindennapi életük egy kis szeletét, kulturális változásait, újabb kihívásait a jelenkor eseményeire is, mégpedig négy fogalomkörre fókuszálva: a digitalizációra és az időbeliséget megjelenítő archiválásra, valamint az etnikai csoport társadalomban megjeleníthető részvételére és a hozzá kapcsolódó mobilitási folyamatokra. Ahogyan Szíjártó Zsolt is fogalmaz, a projekt megkívánja a részvételt és az együttműködést mind a kutató, mind a projektben résztvevők részéről, „vagyis a kutatás minden szakaszában együttműködéseket hozzon létre a különböző (offline és online létező) csoportokkal, tagjaikkal, képviselőikkel” (SZÍJÁRTÓ 206).

Ezek ismeretében a felvetett kutatási célok mentén a következő összegezést tehetjük:

1. A történelmi események miatt a vizsgált etnikai csoport elszakadt az anyaországtól, és jelentős népességfogyást szenvedett el a több mint 140 év alatt. Belső és külső migráció hatására munkavállalás és továbbtanulás céljából sok tordai lakos ma nagyvárosban vagy külföldön él, ez megváltoztatta a szülőfaluhoz, a lokális világhoz való viszonyulásukat. Lokális identitástudatuk még a kistelepüléshez köti őket, s bár életvitelszerűen nem tartózkodnak a településen, de gyakran a helyi templomban keresztelik meg újszülött gyermeküket. A kistelepülés vezetői a nehézségek ellenére lokális szinten kapcsolati hálóval igyekeznek megtalálni azokat a lehetőségeket, erőforrásokat, támogatásokat, amelyek által megőrizhetik nemzeti intézményeiket, civil szervezeteiket, hogy reprezentálják magukat, és láthatóvá váljanak a kulturális térképen.
2. A mai korban az etnikai csoportnak igazodnia kell a társadalmi változások által alakított élethelyzetekhez, körülményekhez. A lo-

- kális művelődési egyesület és civil szervezetek közösségi szerepét, tevékenységét, részvételét tekintve elmondhatjuk, hogy a történelmi események és módosulások, a 21. századi globalizáció a lokális paraszttársadalom gazdasági és kulturális változását is elindította. A kulturális változások a tradíciókhoz (tájház), a népi, nemzeti kultúrához ragaszkodva, de a modern ünnepi rítusokat (kukoricafesztivál, a templombúcsúhoz kötődő újabb falunapi közösségi programok) követve lassabb ütemben mentek végbe. Ezek az események az archiválás által maradnak fenn a kollektív emlékezetben.
3. A 2000-es évek rendszerváltozása a kulturális, vallási szimbólumok tekintetében is változást eredményezett. A helyi születésű, kiemelkedő eredményeket elért alkotók, történelmi személyek kultuszának megteremtése, a nemzeti-történelmi események megjelölése emlékművek állításával a lokális és nemzeti identitástudat formálásában játszottak fontos szerepet. A figyelem az újabb időszakban átkerült a központosított téren emelt emlékművekre, ezáltal is erősítve a kollektivitást.

IRODALOMJEGYZÉK

- BADIS Róbert 2008. A vajdasági magyarság identitásstratégiái. In: Papp Richárd – Szarka László (szerk.): *Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat – Kulturális emlékezet*. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 319–328.
- BALOGH Balázs – BORSOS Balázs 2006. A magyar néprajztudomány jelene. (Intézmények – kutatási irányok – tudományközi kapcsolatok). In: *Magyar Tudomány*, 7., 806–812.
- CSATA Zsombor 2019. Az etnikai polarizáció és a jólét összefüggései Erdélyben. In: *Regio*, 3., 28–78.
<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ryjUb1hsoGcJ:https://regio.tk.hu/kozlemeny/27-evf-2019-3-szam/az-etnikai-polarizacio-es-a-jolet-osszefuggesei-erdelyben/&cd=4&hl=hu&ct=clnk&gl=rs&client=firefox-b-d> (2022. 12. 03.)
 DOI: <https://doi.org/10.17355/rkkpt.v27i3.274>
- DOBAI József 1998. *Torda krónikája (1776–1989)*. Torda Helyi Közösség, Újvidék
- GÁBRITY MOLNÁR Irén – MIRNICS Zsuzsa (szerk.) 2003. *Kisebbségi létjelenségek. Szórvány- és szociolingvisztikai kutatások*. Magyarországtudató Tudományos Társaság, Szabadka. (MTT Könyvtár, 7.)
- GÁBRITY MOLNÁR Irén 2008. A délvideki identitástudat nyomában. In: Papp Richárd – Szarka László (szerk.): *Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat – Kulturális emlékezet*. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 307–318.

- GÁBRITY MOLNÁR Irén 2009. Kisebbségi autonómia-törekvések a Vajdaságban (a tartomány új alapokmányának tükrében). In: Kupa László (szerk.): *Kisebbségi autonómia-törekvések Közép-Európában – A múltban és a jelenben*. Pécsi Tudományegyetem – Bookmaster Kft., Pécs, 117–129.
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewim1fGAp6L9AhVLqaQKHS_nCyIQFnoECAkQAQ&url=https%3A%2F%2Fgabritymolnariren.com%2Fautonomia1.pdf&usg=AOvVa_w2BRoUVX3AvoKFwmNPhEerO (2023. 02. 11.)
- GYÁNI Gábor 2000. A nép a maga valójában. In: *BUKSZ*, 14., 30–40.
- GYÉMÁNT Richárd 2009. *Magyarok – államhatárainkon túl*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged
- KECSKÉS István 2022. Tájházat avattak fel Tordán. In: *Magyar Szó*, 2022. 06. 27.
<https://www.magjarszo.rs/vajdasag/a.35567/Tajhazat-avattak-fel-Tordan> (2023. 02. 11.)
- KEMÉNYFI Róbert 2001. Az etnikai kisebbség (csoport) fogalmának eltérése az állam- és a kultúrnemzeti elgondolásban. In: Ilyés Zoltán – Keményfi Róbert (szerk.): *A táj megértése felé. Tanulmányok a 75 éves Pinczés Zoltán professzor tiszteletére*. Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék – Eszterházy Károly Főiskola Földrajz Tanszék, Debrecen–Eger, 203–208.
- KÓNYA-KOVÁCS Otília 2022. A tájháznak lelke van. In: *Hét Nap*, 27., 27–28.
- KORMÁNYOS KATONA Gyöngyi 2020. A lokális és kulturális intézmények, helyi értékek identitáserősítő és közösségépítő szerepe multikulturális közegben a Vajdaságban. In: *Néprajzi Látóhatár*, 3–4., 58–84.
- KORMÁNYOS KATONA Gyöngyi 2021. A helyi értékek identitáserősítő és közösségépítő szerepe a vajdasági Tisza mentén. In: *TVT Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 3., 92–108.
<https://doi.org/10.15170/TVT.2021.06.03>.
 DOI: 10.15170/TVT.2021.06.03.06
- KÖVÉR György 2006. Magyarország társadalomtörténete a reformkortól az első világháborúig. In: Kövér György – Gyáni Gábor (szerk.): *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Osiris, Budapest, 10–186.
- MIRNICS Károly 2003. Nemzeti kisebbségből szórványnépesség. In: GÁBRITY MOLNÁR Irén – MIRNICS Zsuzsa (szerk.): *Kisebbségi létjelenségek. Szórvány- és szociolingvisztikai kutatások*. Magyarorsághozjáró Tudományos Társaság, Szabadka, 25–84. (MTT Könyvtár, 7.)
- NÉMETH Ferenc 2020. Torda. In: Micić, Milan – Németh Ferenc – Szilágyi Mária – Lelea, Mircea (szerk.): *Történelmi migrációk Begaszentgyörgy község területén*. Branko Radičević Könyvtár, Begaszentgyörgy, 215–221.

- NÉMETH Ferenc – VÁRADY Tibor 2022. *Országok változnak, kultúrák maradnak*. Forum Könyvkiadó, Újvidék
- POZSONY Ferenc 2021. A lokális identitás és reprezentációja Erdélyben. In: Jakab Albert Zsolt (szerk.): *Dolgozatok az erdélyi magyar falvak változó társadalmáról*. BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet – Kriza János Néprajzi Társaság – Néprajzi Múzeum, Kolozsvár–Budapest (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 10.), 209–225.
http://kjnt.ro/szovegtar/kotet/NEJ_10_2021_PozsonyF_Dolgozatok (2023. 02. 11.)
- REISZIG Ede – BOGOLYUB, Alexich – HARASZTHY Lajos: Torontál vármegye története. In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország monografiája. A Magyar Korona országai történetének, földrajzi, képzőművészeti, néprajzi, hadügyi és természeti viszonyainak, közművelődési és közgazdasági állapotának enciklopédiája*. Torontál vármegye. 437 képpel; ezek között 370 műnyomású autotípia, 16 szöveggép, továbbá 6 térkép és 45 czimerrajz. Országos Monografia Társaság, Budapest, é. n. [1912], 331–518.
- SZÍJÁRTÓ Zsolt 2018. Új kihívások a városi etnikai közösségkutatások előtt: a digitalizáció és a kollaboráció. In: *Replika*, 3–4., 195–208.
DOI: 10.32564/108-109.9
- ÚJVÁRI Edit 2009. A kulturális identitás kérdésköre és kutatásának lehetséges irányai. A SZTE JGYPK Felnőttképzési Intézetének identitáskutató programja. In: Újvári Edit – Szirmai Éva (szerk.): *Nemzetiségi – Nemzeti – Európai identitás. Konferenciakiadvány. A SZTE JGYPK Felnőttképzési Intézetében 2008. november 12–13-án tartott konferencia előadásai*. Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Felnőttképzési Intézet, Szeged
<http://mek.oszk.hu/08200/08200/08200.pdf> (2020. 10. 19.)
- VAJDA András 2016. Hagyomány, érték. A hagyomány használatának változó kontextusai. In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *Érték és közösség*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár
- VAJDASÁGI MAGYAR ÉRTÉKTÁR. www.ertektar.rs (2020. 11. 16.)
- VAMADIA = Vajdasági Magyar Digitális Archívum. Települések.
<http://adattar.vmmi.org/index.php?module=telepules&page=1> (2020. 11. 16.)
- VEREBÉLYI Kincső 2005. *Szokásvilág*. Kapitális Kft., Debrecen
- WASEEM, Afzal 2008. Community, identity, and knowledge. A conceptual framework for LIS research. *LIBRES*, Vol. 18, Issue 1, March 2008, 1–15.
<https://www.libres-ejournal.info/585/> (2023. 07. 09.)
DOI: 10.32655/LIBRES.2008.1.7.

ABSTRACT • Our memory is largely shaped by the way we look at the peoples currently living within the Carpathian Basin. Once a well-known tobacco-growing village in Historic Hungary, Torda (also known as Torontáltorda in Hungarian) is now a dispersed settlement with a Hungarian ethnic majority located in the Banat region of Vojvodina, Serbia. The shifting of national borders, the two World Wars, the events of the Yugoslav Wars and migratory movements have collectively changed and decimated the lives of Hungarians who had found themselves outside their motherland's borders after the 1920s. In spite of the decline in population, the emigration of young people, and the everyday struggles resulting from hard living conditions, this village in the Central Banat district could attract further socio-ethnographic interest. In the micro-communities of rural settlements, education and religion play a key role in creating social value, maintaining Hungarian culture in the area and forming a national, local sense of identity within the community. Commemorative rituals, local traditions and national holidays often cross each others' paths and blend together through education and religion, highlighting the reality and cultural values of the community, as well as the array of connections between community life and ethnic culture. This study discusses Torda's present in the light of social change and the process of cultural mapping, touching on the importance of the local cultural association in the community's life. This study also explores the events of the past few decades that have left a deep imprint on the micro-community's life in a cultural, social and ethnic sense.

KEY WORDS • **migration, population, preservation of traditions, cultural mapping, local holiday, local identity, cultural nation**

SAŽETAK • Naše sećanje u velikoj meri određuju način na koji gledamo na narode koji danas žive u Karpatskom basenu. Torontáltorda (kraće nazivano Torda), nekada poznato selo koje je gajilo duvan, nalazilo se na teritoriji isto-rijskog Mađarskog kraljevstva, dok se danas nalazi u manjini kao naselje sa većinskim mađarskim stanovništvom u Banatu, u Vojvodini, u Srbiji. Prome-ne granica nakon 1920-ih, dva svetska rata, događaji iz ratova na Balkanu i migracioni procesi oblikovali su i oslabili život Mađara koji su se našli izvan granica Mađarske. Uprkos opadanju broja stanovnika, odlasku mladih i teškim životnim uslovima, naselje u srednjem Banatu i dalje može privući interesova-nje sa stanovišta socijalno-antropoloških istraživanja. U mikrosredini ruralnih naselja u manjini, mogućnosti za organizovanje lokalnih zajednica, stvaranje vrednosti, očuvanje kulture na maternjem jeziku i oblikovanje nacionalnog i lokalnog identiteta otvaraju se kako kroz obrazovanje, tako i kroz religiju.

Ponekad se rituali sećanja, lokalne tradicije i nacionalni praznici prepliću, upotpunjuju jedni druge na putu kulture i religije, kako bi ukazali na stvarnu situaciju zajednice, njene kulturne vrednosti i povezanost društvenog života sa etničkom kulturom. Današnja Torda se prikazuje kroz prizmu društvenih promena i proces kartografisanja kulture, dotiče ulogu kulturnih udruženja u zajedničkom životu. Osnovni principi prikazani ovde predstavljaju mogućnost početnog istraživačkog modela projekta, pri čemu je preporučljivo proširiti model u skladu sa rezultatima istraživanja.

KLJUČNE REČI • migracija, stanovništvo, očuvanje tradicije, kulturna mapa, lokalni praznik, lokalni identitet, kulturni narod

Beérkezés időpontja: 2025. január 3.
Elfogadás időpontja: 2025. január 22.